

PIOTR PAWEŁ GACH

JANA PAWŁA II DOROBEK ZAMKNIĘTY, DZIEŁO OTWARTE

Jan Paweł II jeszcze za życia doczekał się wielu biografii, publikacji oraz ważnego miejsca w encyklopediach, opracowaniach książkowych, wydawnictwach prasowych, albumach i czasopismach. Poświęcono mu wiele godzin w audycjach radiowych i telewizyjnych; zwłaszcza po Jego śmierci transmitowano uroczystości pogrzebowe z Rzymu, wyświetlono filmy o Nim, nadawano reportaże z odbytych przez Niego pielgrzymek do wielu krajów. Organizowano też dyskusje i sympozja, przeprowadzono wywiady ze współpracownikami i ludźmi, którzy się z Nim spotykali, by rozważyć o tym, kim był Jan Paweł II¹.

I. PAPIEŻ I WYCHOWAWCA

Papież Jan Paweł II był ukazywany i charakteryzowany jako Wielki Papież, duszpasterz, biskup i kardynał krakowski, biskup diecezji rzymskiej, filozof, teolog, dramatopisarz, poeta, a nawet jako publicysta i aktor. Dziennikarze przedstawiali Go także jako wyjątkowego kaznodzieję (przemawiającego nawet po japońsku), księdza turystę, biskupa literata, „papieża na deskach”, geniusza na miarę Mozarta (Francesco Pesce), dyplomatę miłości. Jego kolega, a jednocześnie autor wielu publikacji o Janie Pawle II,

---

Dr hab. PIOTR PAWEŁ GACH – prof. KUL, kierownik Katedry Historii Wychowania w Instytucie Pedagogiki KUL; adres do korespondencji: Al. Racławickie 14, 20-950 Lublin.

¹ T. S t y c z e Ń SDS, *Kim właściwie jest Jan Paweł II?*, w: *Świadkowie świadka*, red. ks. A. M. Wierzbicki, C. Ritter, J. Merecki SDS, Lublin 2003, s. 349-374.

ks. Mieczysław Maliński scharakteryzował Go w 1981 roku jako studenta podziemnego Seminarium Duchownego, Ojca Soboru na Soborze Watykańskim II, współtwórcę polskiego Milenium, uczestnika Kongresu Eucharystycznego w Australii, uczestnika delegacji Episkopatu Polskiego rewizytującej Episkopat RFN². Był też ukazywany jako Papież, który „poznał nazizm i komunizm”³. W swoich podróżach Jan Paweł II stawał się dla milionów ludzi na świecie nie tylko żywym przykładem głoszonej przez siebie nauki, ale również pielgrzymem, pasterzem i nauczycielem⁴.

Bardzo sugestywny i prawdziwy portret prywatny człowieka o silnej wierze w Boga, współczującego i wspomagającego innych, a zarazem Milenijnego Papieża dał Ray Flynn – ambasador amerykański w Watykanie w latach 1993-1997⁵. Nie zabrakło również charakterystyki Jego Świątobliwości jako najznamienitszego spośród turystów: znającego góry, jeżdżącego na nartach, pływającego kajakami, uprawiającego w dzieciństwie piłkę nożną. W momencie wyboru na Papieża Karol Wojtyła miał 58 lat, mierzył 174 cm wzrostu, wyglądał młodo, a wysiłek fizyczny sprawiał Mu przyjemność i pozwalał utrzymać dobrą kondycję⁶. Podobno sam o sobie powiedział żartobliwie, że w 1978 roku przesiadł się z kajaka na Łódź Piotrową.

Jana Pawła II określano także jako światowego przywódcę i głowę Kościoła, polityka i dyplomatę (wpływającego na losy narodów, a nawet kontynentów), jako Arcypasterza Włoch i administratora diecezji rzymskiej, Papieża ludzi pracujących, umiejętnego współpracownika z mediami, misjonarza i ambasadora, pasterza, apostoła prawdy i pielgrzyma nadziei, ojca Solidarności, obrońcę praw człowieka, protektora ubogich, opiekuna i mecenasa uczonych (z Jego inicjatywy założono Papieską Akademię Nauk, Papieską Radę ds. Kultury, Papieską Akademię Nauk Społecznych). Natomiast

---

² Ks. M. M a l i ń s k i, „*Totus Tuus*”. *Papież Jan Paweł II*, Poznań 1981. Przytaczam z tej książki tytuły niektórych rozdziałów.

³ G. F. S v i d e r c o s c h i, „*Poznałem nazizm i komunizm*”. *Karol Wojtyła Papież pomiędzy dwoma totalitaryzmami. Historia Jana Pawła II, który zmienił świat*, Kraków–Warszawa–Marki Struga 2002.

⁴ *Papież pielgrzym. Jana Pawła II przesłanie dla świata*, red. kard. A. Silvestrini, tł. E. Partyga, Warszawa: Prószyński i S-ka 2005, s. 34; P. B o r t k i e w i c z, *Nauczyciel myślenia. Wokół myśli Jana Pawła II*, Gdańsk: Drukarnia Oruńska Sp. z o.o. 2005.

⁵ R. F l y n n, *Jan Paweł II. Portret prywatny człowieka i papieża*, Warszawa 2002.

⁶ S. S t o l a r c z y k, *Hobby Jana Pawła II. Góry – narty – kajaki – piłka nożna*, Białystok 1991, s. 167.

bardzo nieliczne publikacje ukazują Go jako wychowawcę i nauczyciela⁷. Na podstawie dość obszernej literatury polski publicysta Artur Domosławski zarysował w 1999 roku sześć portretów Jana Pawła II jako pasterza Kościoła powszechnego. Wśród tych wizerunków, opatrzonych komentarzem i licznymi pytaniami, nie ukazano postaci Papieża jako pedagoga, nauczyciela czy animatora⁸.

Podczas sympozjum w Białej Podlaskiej w dniu 20 IV 2005 r. pojawiły się takie określenia naszego Papieża, jak: proboszcz świata, pielgrzym nadziei, głoszący orędzie świętości z okazji beatyfikacji i kanonizacji, personalista, wzór, przewodnik, mistrz w swojej profesji, miłośnik przyrody, nauczyciel, cierpliwy i pokorny nauczyciel w dialogu z młodzieżą, proekologiczny wychowawca, autentyczny wychowawca, wzywający do pracy nad sobą, człowiek, który wypracował koncepcję pedagogiki ewangelicznej. Z pewnością tego rodzaju określeń i charakterystyk można przytoczyć więcej. Ich krótki przegląd prowadzi nas do stwierdzenia, że osobowość i działalność Jana Pawła II przekracza jednoznaczne terminy używane przez współczesnych dziennikarzy, polityków, biografów i historyków. Nie można Go zamknąć w polu znaczeniowym jednego czy nawet kilku określeń.

Warto podkreślić, że Jan Paweł II wypowiadał się na temat formacji nauczycieli i wychowawców, konieczności ich wszechstronnego przygotowania i wyposażenia w umiejętności wychowawcze i dydaktyczne, mówił o poważnej i subtelnej kwestii ich powołania czy nawet apostołstwa, o konieczności wypełniania przez nich wielu istotnych zadań i potrzebie współdziałania z rodzicami wychowanków. Wszystkie te wypowiedzi, przytaczane i analizowane w prasie, nie okazały się wystarczające dla autorów wielu Jego biografii, aby Papieża określili zgodnym chórem jako pedagoga czy wychowawcę⁹. A przecież miał bardzo dobry kontakt z dziećmi, porozumiewał się z młodzieżą „ponad głowami pedagogów, rodziców, nauczycieli, duszpaste-

---

⁷ K. O l b r y c h t, *Wychowawca*, w: *Czytając „Przekroczyć próg nadziei”*, red. ks. T. Styczeń, Z. J. Zdybicka, Lublin 1995, s. 211-215; *Dar wychowania. Pedagogika Jana Pawła II*, red. J. Homplewicz, Rzeszów 2001; J. M a s t a l s k i, *Nauczyciel*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, red. ks. A. Zwoliński, Radom 2003, s. 315-319; M. Ś n i e ż y ń s k i, *Wychowanie*, w: *Encyklopedia nauczania społecznego Jana Pawła II*, s. 588-593.

⁸ A. D o m o s ł a w s k i, *Chrystus bez karabinu. O Pontyfikacie Jana Pawła II*, Warszawa 1999, s. 11-17. Autor scharakteryzował sześć portretów Jana Pawła II według: B. Lecomte'a, A. Frossarda, P. Johnsona, P. Hebblethwaite'a, H. Künga i T. Szulca.

⁹ M a s t a l s k i, *Nauczyciel*, s. 315-319.

rzy”¹⁰. Znalazł wspólny język z młodzieżą, nie schlebując jej, ale stawiając jej najwyższe wymagania i skłaniając do tego, aby sama od siebie wymagała. W 1985 r. ustanowił Światowy Dzień Młodzieży i regularnie się z nią spotykał w różnych miastach świata (w 1987 w Buenos Aires, w 1991 na Jasnej Górze, w 1993 w amerykańskim Denver, w 1995 w Manili na Filipinach, w 1997 w Paryżu, w 2000 w Rzymie, w 2002 w kanadyjskim Toronto).

Jak wiemy, wychowanie należy do podstawowych pojęć pedagogiki. W ciągu XIX, XX i na początku XXI wieku pojawiło się wiele nurtów i prądów pedagogicznych, które odmiennie definiowały termin wychowania (tytułem przykładu można wymienić pedagogikę naturalistyczną, pądocentryczną, kultury, socjologiczną, humanistyczną, alternatywną, antypedagogikę). Istnieją publikacje charakteryzujące ponadczasową i ponadustrojową wizję pedagogiki Jana Pawła II, która wychodząc od personalistycznego widzenia człowieka i uwzględniając spojrzenie aksjologiczne, normatywne, społeczno-kulturowe oraz religijne, dochodzi do całościowego ujęcia pedagogiki chrześcijańskiej¹¹. Według Jana Pawła II wychowanie to ciągły proces obejmujący kształtowanie osobowości i służący budowaniu cywilizacji życia, prawdy i miłości, prowadzący do pełnego rozwoju psychicznego i zaangażowania w sprawy doczesne. Ten proces dokonuje się w wielu miejscach: w rodzinach, grupach społecznych, w narodzie, państwie oraz w Kościele¹². W tym kontekście Jana Pawła II określano jako nauczyciela, teoretyka wychowania, wizjonera ukazującego stanowisko Kościoła na temat wychowania, a także pedagoga świadomie posługującego się zasadami i środkami dydaktycznymi w docieraniu do słuchacza, autora programu wychowawczego dla określonej grupy ludności, dla rodzin, dla całych narodów.

W swoich wypowiedziach Jan Paweł II przedstawił wiele trafnych ocen o charakterze społecznym i pedagogicznym. Dotyczyły one przede wszystkim diecezjalnego, krajowego, ale i odnosiły się do całego świata¹³. Umiał przy tym posługiwać się wiedzą nie tylko historyczną, socjologiczną, psychologiczną, demograficzną, teologiczną, ale i pedagogiczną. Wskazywał bowiem na podstawie tych diagnoz na drogi wyjścia z sytuacji, zaradzenia powstałym

---

¹⁰ O. J. G ó r a, *Jan Paweł II i młodzież*, w: *Papież, który zmienił świat*, red. G. Polak, Kraków 2004, s. 41.

¹¹ Ś n i e ż y Ń s k i, *Wychowanie*, s. 588-593.

¹² A. R y n i o, *Integralne wychowanie w myśli Jana Pawła II*, Lublin 2004, s. 403.

¹³ A. F r o s s a r d, *Świat Jana Pawła II*, Kielce 1992; zob. zwłaszcza: *Marks i piasawica Huntingtona* (s. 21-26); *Cielec i wieża wartownicza* (s. 137-144); *Stan świata* (s. 145-152).

problemom, na możliwości i sposoby działania. Stąd Jego postać jawi się nam nie tylko jako przewidujący pedagog i zatroskany wychowawca, serdecznie kochający ludzi pomimo ich błędów i słabości, ale jednocześnie zachęcający do pozytywnych działań, stawiania sobie wymagań i osiągnięcia dalekosiężnych celów.

Biografowie Jana Pawła II podkreślają na ogół zgodnie wyjątkowość Jego życia, polegającą nie tylko na różnorodnej formie nauczania, ale również na podejmowanych podróżach apostolskich, a zarazem przykładnym znoszeniu cierpień związanych z chorobami i zamachem na Jego życie. Godnymi podziwu w oczach biografów i dziennikarzy są także: ustalony i wieloletni rytm Jego wypowiedzi o Bogu, człowieku, społeczeństwach, historii i współczesności. Regularnie spotykał się z cierpiącymi i chorymi, rozmawiał z nimi, niósł im pocieszenie i udzielał komunii świętej. Na polecenie Papieża zbudowano w Watykanie i otwarto dla ubogich schronisko „Dar Maryi”¹⁴. Swoją postawą prezentował walory pedagogiczne i wartości mające duże oddziaływanie wychowawcze.

Pragniemy podkreślić, że wypowiedzi Papieża o charakterze pedagogicznym i społecznym często zachęcały do działania, wyzwalały twórcze możliwości. Nie ograniczał się do apeli, pouczeń i wezwań, ale sam również przekazywał fundusze dla społeczeństw dotkniętych kataklizmami, dla ubogich w Ameryce Łacińskiej czy walczących z suszą w dziewięciu krajach leżących na Saharze. Każdego roku sumy przekazane na cele charytatywne wynosiły około 50 mln dolarów.

II. DOROBEK

Nauczanie Jana Pawła II stanowiło kluczowy element Jego Pontyfikatu i ważne ogniwo Jego sterowania Kościołem. Istnieje bardzo dużo dokumentów i przemówień, w których zawarł On to nauczanie. W wielu z nich wyrażone są diagnozy o charakterze społecznym i pedagogicznym. Jan Paweł II podejmował też i sygnował wiele decyzji i postanowień mających charakter ustaw (prawo kościelne). W innych ujęta jest problematyka doktrynalna, dogmatyczna, społeczno-etyczna i pedagogiczna. Istotną sprawą jest rozpoznanie rodzajów tych publikacji, w których zostały one zebrane.

---

¹⁴ *Papież, który zmienił świat*, s. 61.

Biorąc pod uwagę treść i formę papieskich wypowiedzi, możemy rozróżnić:

1. Konstytucje apostolskie (uroczyste pisma papieskie dotyczące całego Kościoła lub jego części, mające charakter ustawowy). Od 1909 r. prawa stanowione przez papieży są ogłaszane, czyli promulgowane, w organie urzędowym „Acta Apostolicae Sedis” (tzn. w Aktach Stolicy Apostolskiej). Jan Paweł II ogłosił 11 konstytucji apostolskich.

2. Encykliki papieskie – 14.

3. Adhortacje apostolskie – 14.

4. Listy apostolskie – zredagował i ogłosił 43 takie listy.

5. Przemówienia i katechezy wygłaszał przy wielu okazjach, dlatego trudno je policzyć. Można jedynie stwierdzić, że wygłosił je do szerokiego grona wiernych na ponad 1020 audiencjach generalnych, podczas kanonizacji 478 świętych (w tym 9 Polaków oraz 2 świętych związanych z Polską), a także beatyfikacji 1318 błogosławionych (w tym 154 Polaków), na ponad 1350 spotkaniach z osobistościami politycznymi. Wygłaszał również przemówienia na zgromadzeniach synodu biskupów (jedno zgromadzenie nadzwyczajne i siedem zgromadzeń specjalnych). Miał bardzo ważne wystąpienia podczas dziewięciu zwołanych konsystorz i po nominacjach 232 kardynałów (w tym 10 Polaków).

6. Jako papież Jan Paweł II opublikował 5 książek. Kilka z nich stało się światowymi bestsellerami, m.in. *Przekroczyć próg nadziei*, *Rozmowy z Janem Pawłem II* André Frossarda, *Pamięć i tożsamość*.

We wszystkich tych wypowiedziach Papież poruszył niezwykle szeroki zakres tematów, które złożyłyby się na kilka encyklopedii. W samej *Encyklopedii katolickiej*, wydawanej w Towarzystwie Naukowym KUL, zawarta została charakterystyka życia i działalności, twórczości literackiej i teatralnej, myśli filozoficznej i teologicznej oraz w pewnym zakresie nauczania papieskiego¹⁵. Ilość i jakość zakreślowanych tematycznych Jego Pontyfikatu będzie podlegała wielostronnym analizom i ocenom.

---

¹⁵ Z. Zieliński, E. Gigilewicz, K. Klauza, K. Dybcia, W. Chudy, A. Półtawski, J. Bajda, J. Merecki, T. Styczeń, M. Filipiak, *Jan Paweł II, Karol Wojtyła*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 7, red. S. Wielgus, Lublin 1997, kol. 837-862.

1. Konstytucje apostolskie

Uroczyste pisma papieskie, odnoszące się do całego Kościoła lub jego części, noszą nazwę konstytucji apostolskich. Ich mocą były proklamowane prawdy wiary, dogmat o Wniebowzięciu NMP (Pius XII, *Munificentissimus Deus*, 1950). Jan Paweł II wydał konstytucje w związku z doniosłymi wydarzeniami i zmianami organizacyjnymi w życiu Kościoła¹⁶: *Sapientia Christiana* – o uniwersytetach i wydziałach teologicznych (1979); *Magnum Matrimonii Sacramentum* – prawne uznanie Papieskiego Instytutu Studiów nad Małżeństwem i Rodziną (1982); *Ut Sit* – o powołaniu Prałatury Personalnej Świętego Krzyża i Opus Dei (1982).

Z okazji promulgacji Nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego i wprowadzenia nowej procedury kanonizacyjnej Jan Paweł II przygotował konstytucje: *Sacrae disciplinae leges* (25 I 1983) i *Divinus perfectionis magister* (25 I 1983), *Spirituali militum curae* – o duszpasterstwie żołnierzy (1986); *Pastor bonus* – o odnowie i reformie Kurii Rzymskiej (1988); *Ex cordae Ecclesiae* – o uniwersytetach katolickich (1990); *Sacri Canones* – ogłoszona z okazji wprowadzenia Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich (1990); *Fidei depositum* – z okazji wydania Katechizmu Kościoła katolickiego (11 X 1992). Napisał też konstytucję *Universi Dominici Gregis* – o wakacie na Stolicy Apostolskiej i wyborze biskupa rzymskiego (22 II 1996).

2. Encykliki papieskie

W encyklikach papieże podejmowali problematykę najbardziej aktualną, ważną zarówno dla wierzących, jak i ludzi spoza Kościoła. W erze przemysłowej, w XIX wieku, wraz z pojawieniem się „kwestii socjalnej”, godności człowieka i sprawiedliwego wynagrodzenia, także papieże zainteresowali się tymi zagadnieniami w „encyklikach społecznych”. Historycy uważają, że pierwszą encyklikę społeczną zredagował w roku 1891 papież Leon XIII. Nosiła ona tytuł *Rerum novarum*. Z okazji 40-lecia tej encykliki w roku 1931 papież Pius XI ogłosił encyklikę *Quadragesimo anno*, a w 1961 roku – Jan XXIII encyklikę *Mater et magistra*. Paweł VI ogłosił dwie encykliki: *Populorum progressio* (1967) i – na 80-lecie pierwszej encykliki społecznej – *Octogesima adveniens* (1971). Problematyce społecznej Jan Paweł II po-

---

¹⁶ Podaję za: S. K a r c z e s k i, *Jan Paweł II. Encyklopedia Pontyfikatu 1978-2005*, Radom: Polskie Wydawnictwo Encyklopedyczne 2005, s. 552.

święcił trzy encykliki: *Laborem exercens* (1981), *Sollicitudo rei socialis* (1987) oraz *Centesimus annus* (1991). W program pontyfikatu wprowadzała pierwsza encyklika Jana Pawła II – *Redemptor hominis* (1979), ukazująca Chrystusa Odkupiciela jako mogącego kierować losem człowieka i nowego świata. Oto następne encykliki Jana Pawła II (podaję je w kolejności ich ogłoszenia): *Dives in misericordia* – o Bożym miłosierdziu (30 XI 1980); *Laborem exercens* – o pracy ludzkiej (14 IX 1981); *Slavorum Apostoli* – w 1100 rocznicę dzieła ewangelizacji świętych Cyryla i Metodego (2 VI 1985); *Dominum et vivificantem* – o Duchu Świętym w życiu Kościoła i świata (18 V 1986); *Redemptoris Mater* – o błogosławionej Maryi Dziewicy w życiu pielgrzymującego Kościoła (25 III 1987); *Sollicitudo rei socialis* – encyklika z okazji 20. rocznicy ogłoszenia encykliki *Populorum progressio* (30 XII 1987); *Redemptoris missio* – o stałej aktualności posłania misyjnego (7 XII 1990); *Centesimus annus* – w stulecie encykliki Leona XIII *Rerum novarum* (1 V 1991); *Veritatis splendor* – o podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła (6 VIII 1993); *Evangelium vitae* – o wartości i nienaruszalności życia ludzkiego (25 III 1985); *Ut unum sint* – o działalności ekumenicznej (25 V 1995); *Fides et ratio* – o relacjach między wiarą a rozumem (14 IX 1998); *Ecclesia de Eucharistia* – o Eucharystii w życiu Kościoła (17 IV 2003).

3. Adhortacje

Adhortacje, zbliżone formą do encyklik, są kierowane do pewnej grupy osób (biskupów, kapłanów, zakonników), bądź do całego Kościoła. Zawierają one – oprócz problematyki o charakterze doktrynalnym – także słowa napomnienia, zachęty i sformułowanie pobudek do dalszego działania.

W 1979 r. Jan Paweł II skierował do całego Kościoła adhortację *Catechesi tradendae* – o katechizacji w naszych czasach. Papież wypowiedział się w tym dokumencie o istocie katechezy i o osobach uczących religii. Podkreślił w nim znaczenie odpowiedzialności katechisty za ukazanie orędzia ewangelicznego wszystkim uczniom, a nie tylko świadomym i praktykującym, na ukształtowanie w nich postawy dialogu. Taki nauczyciel powinien mieć nie tylko przygotowanie teologiczne, ale – aby mógł skutecznie spełniać rolę drogowskazu w wierze – powinien dawać świadectwo życia, być wiernym Bogu. Współczesne pokolenie bowiem domaga się kompetentnego wyłożenia

treści wiary, odpowiedzi na wiele ważnych pytań, a jednocześnie stanowi wzorzec pozwalający na budowanie fundamentów pod własne życie¹⁷.

4. Listy apostolskie

Na szczególną uwagę zasługują listy podejmujące problematykę pedagogiczną i duszpasterską, skierowane do osób młodych, kobiet, dzieci, chorych, „moich braci i sióstr” – ludzi w podeszłym wieku. Na przygotowanie do Wielkiego Roku Jubileuszowego Jan Paweł II wystosował list *Tertio millennio adveniente* oraz – na początek XXI wieku – *Tertio millennio ineunte*.

5. Przemówienia i katechezy

Nauczanie papieskie jest zawarte także w bardzo bogatym zbiorze przemówień, wygłaszanych w czasie pielgrzymek zagranicznych i wizyt w różnych miejscowościach włoskich.

6. Książki

W analizie nauczania Jana Pawła II powinna zostać uwzględniona Jego twórczość biograficzno-wspomnieniowa, m.in.: *Przekroczyć próg nadziei* (1994), *Dar i tajemnica* (1996), *Wstańcie, chodźmy!* (2004), *Pamięć i tożsamość* (2005). Jeden utwór Papieża ma charakter poetycki. Jest nim *Tryptyk rzymski* (2003).

Ten zasadniczy zręb nauczania papieskiego należy uzupełnić przemówieniami wygłoszonymi podczas śródowych audiencji generalnych oraz publikowanymi na początku każdego roku *Listami o pokoju*.

Dysponujemy również tekstami Jana Pawła II zebranymi i opublikowanymi w grupach tematycznych, poświęconych m.in. dzieciom i młodzieży¹⁸, ro-

---

¹⁷ M a s t a l s k i, *Nauczyciel*, s. 315-319.

¹⁸ *Przemówienia do dzieci i młodzieży 8 XI 1978-10 I 1979*, Warszawa 1979; „*Wy jesteście moją nadzieją*”. *Słowa papieża Jana Pawła II do młodzieży całego świata*, Łódź 1983; „*Wy jesteście moją nadzieją*”. *Fragmenty przemówień Jana Pawła II do młodzieży 1978-1985*, t. 1-2, Warszawa 1978; „*Wy jesteście moją nadzieją*”. *Wybór wypowiedzi Ojca Świętego Jana Pawła II do młodzieży*, wybór i opracowanie A. Wieczorek, Warszawa 1991; *Ojciec święty Jan Paweł II do młodych*, Kraków 2000; *Jan Paweł II do Młodych*. „*Wyptłyni na głębie*”, wybór myśli i tekstów M. Mróz, M. Grzybowski, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne 2003.

dzinie¹⁹, wychowaniu²⁰, uniwersytetom²¹, relacji wiary i kultury²², aktualnym zagadnieniom wiary, moralności i polityki, Ojczyźnie, środkiem przekazu, wolności, Europie, miłosierdziu, Eucharystii, wychowaniu w rodzinie²³, solidarności jako cnoty ewangelicznej, zasady życia społecznego i postawy moralno-społecznej²⁴, różnorodnymi modlitwami i rozważaniami religijnymi²⁵ czy też syntetycznymi, krótkimi zdaniami o charakterze aforyzмовym i ponadczasowym²⁶.

III. PRZEJAWY SPOŁECZNEJ AKCEPTACJI

Postać Jana Pawła II została godnie upamiętniona w formie okazałych i monumentalnych pomników, a także na wielu małych znaczkach, medalach, plakietkach wydawanych i kolportowanych w tysiącach egzemplarzy. Wiele osób, a nawet całe pielgrzymki, pisało do Niego listy, przysyłało podziękowania za otrzymane rady i wskazówki życiowe. Papież otrzymał – najczęściej z dedykacjami i serdecznymi podziękowaniami – wiele książek,

---

¹⁹ *O małżeństwie i rodzinie. 1978-1982*, Warszawa 1982; *Dziecko w nauczaniu Jana Pawła II. Antologia wypowiedzi*, wybór i oprac. Cz. Drążek [i in.], Kraków 1986; *Rodzina w nauczaniu Jana Pawła II. Antologia wypowiedzi*, Kraków 1990; „*Rodzino, co mówisz o sobie*”. *Dokumenty i przemówienia papieskie w Roku Rodziny*, Kraków 1995.

²⁰ *Wychowanie w nauczaniu Jana Pawła II (1978-1990)*, wstęp M. Piwko, wprowadzenie S. Urbański, Warszawa 2000.

²¹ *Uniwersytety w nauczaniu Jana Pawła II*, t. 1(1978-1988), t. 2(1989-1999), wstęp M. Piwko, wprowadzenie S. Urbański, Warszawa 1999-2000.

²² *Wiara i kultura. Dokumenty, przemówienia, homilie*, red. M. Radwan, S. Wylęzek, T. Gorzkula, Rzym–Lublin 1988.

²³ *Przesłanie. I wy bądźcie radośni. Jan Paweł II*, wybór tekstów I. Gubernat, A. Matusiak, Kraków: Wydawnictwo eSPe 2005. Autorzy tej antologii wybrali z nauczania Jana Pawła II wiele wezwań i apeli kierowanych do różnych grup społecznych: do rodzin, kapłanów i polityków; do młodzieży, ludzi nauki i kultury, do dziennikarzy, do ludzi cierpiących, a także do jego polskich współpracowników i zgromadzonej pod Jego oknami młodzieży.

²⁴ *Solidarność w nauczaniu Jana Pawła II*, wybór tekstów i przedmowa A. Rynio, Lublin 2005.

²⁵ „*Cały Twój*”. *Modlitwy i rozważania Maryjne Jana Pawła II*, wybór i oprac. A. Polkowski, Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX 1983; *Mistrz modlitwy. Najpiękniejsze modlitwy Jana Pawła II*, wybór G. Polak, Warszawa: Edipresse Polska SA 2006; *Jan Paweł II. Modlitwy i rozważania na każdy dzień roku*, wybór i oprac. bp P. Canisius, J. van Lierde, Warszawa: Świat Książki Bertelsmann Media Sp. z o.o. 2005.

²⁶ *Karol Wojtyła – Jan Paweł II. Myśli światła*, wybór B. Piotrowski, Kraków: Dom Wydawniczy „Rafael” 2004; *Perelki papieskie*, Częstochowa: Edycja Świętego Pawła 2005.

albumów i roczników czasopism, cennych dzieł sztuki, wytworów artystycznych i użytkowych, ubiorów i naczyń liturgicznych, medali, numizmatów. Wiele spośród nich trafiło do ubogich parafii, ale spora ich część jest przechowywana w Rzymie, w Ośrodku Dokumentacji Pontyfikatu Jana Pawła II przy via Cassia 1200, w Muzeum i Bibliotece Watykańskiej. Wszystkie te dary można uznać za wyraz aprobaty i społecznej akceptacji Jego nauczania, przejaw uznania dla reprezentowanych przez Papieża poglądów, postaw czy form wypowiedzi. Były one wręczane również w dowód wdzięczności za odwiedzenie danej miejscowości w Ojczyźnie czy przyjęcie delegacji podczas audiencji.

Jan Paweł II poświęcił bardzo dużo miejsca związkom zawodowym w swych wypowiedziach i encyklikach, zwłaszcza w *Laborem exercens* (14 IX 1981). Wskazywał na zadania związków, takie jak obrona bytowych interesów ludzi pracy, zdobycie gwarancji prawa do pracy i sprawiedliwej zapłaty, warunków pracy i zabezpieczeń społecznych. Jego zdaniem jest to walka prowadzona dla sprawiedliwości, a równocześnie wypełnianie działań o charakterze oświatowym i wychowawczym.

Postać Ojca Świętego znajdujemy na wielu znaczkach podziemnej Poczty Solidarności oraz kopertach i pamiątkowych plakietkach wydawanych z okazji kolejnych Jego pielgrzymek do Ojczyzny. To właśnie On mówił za nas, gdy tego sami nie mogliśmy uczynić, a potem stale przypominał o celach wielkiego zrywu i o nieśmiertelnej wartości „Solidarności”. Podkreślał, że mamy opierać się na moralności chrześcijańskiej i budować życie społeczne, rodzinne i osobiste na prawdzie, uczciwości, sprawiedliwości, kierować się miłością do bliźnich i nieprzyjaciół, służyć narodowi, mając na względzie dobro wspólne. Jest to trudna droga, wymagająca porządku, uczciwości, respektowania prawa w myśleniu i działaniu osobistym, rodzinnym i społecznym. Te wartości trzeba nam stale rozwijać, dbać o nie, nie pozwalać, aby je naruszano i niszczone. Chrześcijanie z innych krajów uważnie obserwują, co zrobimy z dziedzictwem, nauczaniem, tekstami modlitw, przykładem życia Jana Pawła II.

W trudnym okresie przełomu epok, bezrobocia, poszerzającego się ubóstwa pamiętamy, że Jan Paweł II wzywał nas do realizowania wielkich ideałów „Solidarności” o Polsce mądrej, wolnej, gospodarnej, uczciwej, bezpiecznej i suwerennej, wchodzącej w partnerstwo z innymi krajami naszego kontynentu. Jest to przesłanie do nas, abyśmy rozwijali solidarność na wielu płaszczyznach. Jest bowiem ona naszą międzypokoleniową, narodową, naczelną wartością. Praktykując tę Solidarność, osiągnęliśmy wiele, daliśmy przykład

sąsiadom i zadziwiliśmy świat. Działajmy zatem solidarnie nadal tam, gdzie pracujemy. Wspólnie pokonujemy trudności, pomagajmy bezrobotnym, zainteresujmy się osobami będącymi na zasiłkach czy na emeryturze. To nie pieniądze nas jednoczy, ale poczucie wspólnoty losów i celów życiowych, świadomość dobra wspólnego, jakim jest miejsce pracy i nasza Ojczyzna. Widzimy dzisiaj nie tylko konieczność współdziałania między zakładami, wydziałami, instytucjami badawczymi, regionami związkowymi, województwami, lecz także potrzebę pomocy wzajemnej i solidarnej, doradztwa, liczenia się z interesami i dobrem naszej Ojczyzny.

Należy wyrazić wdzięczność Ojcu Świętemu za wszystko, co uczynił dla naszej Ojczyzny i dla „Solidarności”, za Jego nauczanie, modlitwy za Polskę, przykład życia, zachęty do prowadzenia działalności związkowej, oświatowej i wychowawczej.

Jan Paweł II oddziaływał zarówno na szerokie masy, jak i małe grupy, na rodziny i ludzi samotnych, wyzwalając w nich twórcze możliwości, nakłaniając do aktywnego działania, okazywania sobie pomocy wzajemnej, życzliwości. Zachęcał ludzi do poszukiwania bardziej satysfakcjonującego modelu życia, w którym aktywność, twórczość i solidarność będą zasadniczymi elementami. Jego dzieło jest dla nas ciągle żywe, a Jego nauczanie musimy poddać wielokrotnie uważnemu oglądowi.

JOHN PAUL II THE CLOSED ACHIEVEMENTS AND THE OPEN WORK

S u m m a r y

The author begins with a question: who was John Paul II? First he makes a review of various terms used to describe the Pope-Pole. They are found in his many biographies, studies, albums, learned journals, press publications, radio and television broadcasts, and characterisation delivered at learned symposiums in Poland. The author closes this review with a statement that the personality and activity of John Paul II transcends the unambiguous terms used by contemporary journalists, politicians, biographers, and historians. He cannot be enclosed in one field of meaning, or even reduced to several terms.

John Paul II spoke on the formation of teachers and educators, the necessity to prepare them for their job from many points of view and to equip them with educational and didactic skills. He spoke about the serious and subtle question of their vocation and even their apostleship, the necessity to fulfil essential tasks and the need to co-operate with their pupils' parents. These sentences, often quoted in the press, suffice to define the Pope as a good pedagogue, educator, and teacher both in theory and practice.

Starting from the personalistic vision of man, supplemented by the axiological, normative, social and cultural, and religious approaches, John Paul II arrives the overall vision of Christian pedagogy. According to him, education is a continual process that encompasses the formation of personality and serves to build the civilisation of life, truth, and love. That process leads to a full mental development and to engagement in everyday matters. It takes places in various milieus: in the family, social groups, the nation, the state, and the Church. The figure of John Paul II can be seen here as: a teacher, theorist of education, visionary who shows the Church's stance on education, a pedagogue well-aware of the didactic methods and means by which to reach the listener, an author of the educational programme for a definite group of people, for families, and the whole nations.

In his addresses, John Paul II presented many accurate social and pedagogical diagnoses. This his figure appears to be a foreseeing pedagogue, caring educator, lover of people, the one who sees their errors and weaknesses, but at the same time encourages them to positive actions, to demand of themselves, and to reach the long-term goals.

The exceptional character of his life consists not only in the diverse form of his teaching. He also set on apostolic journeys and was an exemplary figure when he showed us how to suffer illnesses, and how he coped with the assault on his life. Journalists and biographers admired him for his words about God, man, societies, history, and the contemporary times. He regularly met with the suffering and the sick, talked with them, consoled brought, and administered the Holy Communion to them. Following the Pope's order, a "Gift of Mary" hostel for the poor was built in the Vatican. The Pope showed pedagogical and educational values.

His addresses on pedagogical and social issues often encouraged people to action and released creative opportunities. He did not only appeal, instruct, and summon, but also provided funds for those societies who had suffered disasters, for the poor in Latin America, for the countries in Sahara struggling against drought.

The teaching of John Paul II was the key element of his pontificate and an important chain in governing the Church.

While responding to the questions whether John Paul II's teaching was accepted, the author points to various manifestations of how people approved of his pedagogy. These are, among other things, letters written to him, gratitude for counsels and guidelines, many books and albums with dedications, precious arts of work, artistic and useful products, liturgical garments and vessels, medals and numismatists. A large part of them is stored in Rome, in the Centre of the Documentation of John Paul II's Pontificate at via Cassia 1200, in the Vatican Museum and Library, and in other museum collections.

All these gifts may be treated as a token of social approval and acceptance of his teaching, recognition of his views, attitude, or addresses. They were also given to show gratitude that he had visited a particular place in his Homeland, or hosted a delegation during the audiences.

John Paul II influenced the masses of people and small groups, families, and the lonely. He encouraged them to creativity, to various activities, to show mutual help, and to kindness. Thereby he encouraged people to seek a more satisfactory model of life, in which activity, creativity, and solidarity would be basic elements.

Translated by Jan Kłos

Słowa kluczowe: Jan Paweł II, papież, pedagogika ewangeliczna, wymiary solidarności, diagnozy i współpraca w wychowaniu.

Key words: John Paul II, pope, evangelical pedagogy, dimensions of solidarity, diagnoses and co-operation in education.